

Verslag conferentie kwaliteitszorg onderzoek, 6 oktober 2011

Inleiding

De conferentie staat in het teken van de tussenevaluatie van het kwaliteitszorgstelsel onderzoek. Dat stelsel kent drie onderdelen:

- Elke onderzoekseenheid wordt zesjaarlijks door een onafhankelijke commissie gevisiteerd;
- Een landelijke commissie (VKO) beoordeelt de kwaliteitszorg van elke hogeschool;
- Jaarlijks verschijnt een brancherapportage over de stand van zaken van het onderzoek aan hogescholen.

Bij invoering van het stelsel in 2009 was al voorzien in deze tussenevaluatie gericht op bijsturing en doorontwikkeling.

De conferentie is bedoeld voor bestuurders en medewerkers (ook lectoren) van hogescholen die betrokken zijn bij de kwaliteitszorg van onderzoek. Logistiek en organisatorisch is een combinatie met de algemene vergadering (AV) gemaakt. Ongeveer 100 mensen nemen deel aan de conferentie. Het programma is als volgt:

<i>Tijd</i>	<i>Onderdeel</i>	<i>Naam</i>
13.15 - 13.20	Opening door dagvoorzitter	Pauline Meurs
13.20 - 13.30	Inleiding voorzitter HBO-raad	Guusje ter Horst
13.30 - 14.00	Toelichting op programma/bevindingen VKO	Pauline Meurs
14.00 - 14.30	Presentatie over indicatoren	Marcel de Haas
14.30 - 14.45	Pauze (de AV scheidt zich af)	
14.45 - 15.30	<i>Discussietafels ronde 1</i>	
15.45 - 16.30	<i>Discussietafels ronde 2</i>	
16.30 - 17.00	Pauze (AV sluit weer aan)	
17.00 - 17.20	Terugkoppeling uit de discussies	Pauline Meurs
17.20 - 17.30	Reactie voorzitter strategische werkgroep onderzoek	Henk Pijlman

Ter voorbereiding op de conferentie is een onafhankelijke enquête afgenomen onder betrokkenen bij kwaliteitszorg van onderzoek binnen de hogescholen. De respons daarop was niet al te hoog maar de uitkomsten zijn wel indicatief. De thema's voor de conferentie konden erop worden gebaseerd en betreffen:

1. Indicatoren voor onderzoek
2. Bijdragen aan de doelen van het stelsel
3. Aansluiting bij verschillen tussen hogescholen
4. Gewenst vervolgstelsel (per 2015)

Deze thema's worden ingeleid in het plenaire gedeelte. Vervolgens spreiden de deelnemers zich over 10 discussietafels met elk een van de vier thema's en een gespreksleider. Bij elk thema staat een aantal vragen centraal (zie bijlage 1). Na de eerste ronde wisselen deelnemers van tafel en thema. De gespreksleiders koppelen tussentijds en na afloop terug aan de dagvoorzitter, die op haar beurt een plenaire terugkoppeling verzorgt. De voorzitter van de strategische werkgroep onderzoek geeft hierop een eerste reactie.

Inleiding Guusje ter Horst

Ter Horst schetst kort de ontwikkelingsgeschiedenis van onderzoek aan hogescholen met daarbij mijlpalen als de invoering van lectoren en RAAK. Het belang van hbo-specifieke

kwaliteitszorg voor onderzoek benadert ze vanuit deze jonge historie en de andere eisen die aan het onderzoek gesteld worden ten opzichte van het klassiek universitair onderzoek. Het gaat immers om vraaggestuurd, toegepast onderzoek, waar bedrijven en instellingen iets mee kunnen. Daarnaast geldt natuurlijk dat het onderzoek gewoon deugdelijk moet zijn. "Ik zeg u: er zullen ook Nobelprijzen ontstaan voor het praktijkgerichte onderzoek", zo eindigt ter Horst haar inleiding.

Presentatie Pauline Meurs

Meurs deelt met de aanwezigen de eerste bevindingen van de VKO op basis van 13 hogeschoolbezoeken. Over de validatie als proces is ze zeer te spreken. Hogescholen stellen zich zeer kwetsbaar en open op en dit vergemakkelijkt het de VKO om de hogeschool een spiegel voor te houden. De rapportages van de VKO lijken in goede aarde te vallen. Hoewel de VKO zich primair over kwaliteitszorg uitspreekt vallen ook meer inhoudelijke zaken op. Zo maakt het onderzoek bijvoorbeeld een versnipperde indruk. Er wordt zelden geredeneerd vanuit een beperkt aantal programmalijnen die sturend kunnen zijn op selectie en afbakening van onderzoeksthema's binnen de hogeschool.

Ook lijkt de relatie tussen onderzoek en onderwijs moeilijk over de volle breedte vorm te geven. Toch zijn er goede voorbeelden van. Hierbij zouden hogescholen veel meer van elkaar kunnen leren. En hoe zit het nu precies met de wetenschappelijke kwaliteit van praktijkgericht onderzoek? Wat verstaan we daaronder en wanneer is het goed en slecht? Daarover moet veel explicieter worden gesproken in het kader van kwaliteitszorg. Hogescholen maken overigens veel werk van kwaliteitszorg voor onderzoek. De VKO gaf bepaalde aanbevelingen niettemin bij opvallend veel hogescholen: gebruik het kwaliteitszorgsysteem meer in bestuurlijke zin. Houdt het systeem simpel en doeltreffend. Werk als hogescholen meer samen bij het samenstellen van onderzoeksvisitatiecommissies. En ga meer met concrete indicatoren werken.

Dit gezegd hebbende leidt Meurs drie van de vier thema's in (de Haas doet dat voor het thema indicatoren) op basis van de gehouden enquête. Aansluiting: de indruk lijkt te bestaan dat het stelsel beter past bij de grote dan bij de kleinere/monosectorale instellingen. Hoe zit dit precies: is het beeldvorming, heeft het met administratieve druk te maken, etc? Doelen van het stelsel: het stelsel draagt duidelijk bij aan het borgen en verbeteren van de kwaliteit. Maar minder zichtbaar is of en hoe het de positie en het imago van het onderzoek aan hogescholen versterkt. Toekomst van het stelsel: de meningen zijn nog erg verdeeld, van houden zoals het is tot 'meer tanden geven', van opgaan in de NVAO tot absoluut niet, etc. We hebben nog de tijd maar de discussie over de toekomst nu al starten kan geen kwaad.

Presentatie Marcel de Haas

De Haas leidt het thema *indicatoren* in. Tijdens de VKO-bezoeken, maar ook uit de enquête is een duidelijke behoefte aan concrete indicatoren naar voren gekomen. In de strategische agenda HO is die behoefte ook geuit. Indicatoren zijn belangrijk voor zaken als profilering, benchmarking, monitoring en (bij)sturing, voor zowel de individuele hogeschool als het hbo als branche. Het wiel hoeft daarbij niet opnieuw uit te worden gevonden; er zijn vele Nederlandse en Europese ontwikkelingen gaande op dit terrein. De vijf belangrijkste in het perspectief van De Haas zijn: U-map/Multirank, EDUPROF, ERiC, Valorisatie en RAAK. Hierin is een aantal rode draden te vinden, zoals de behoefte aan transparantie, het onderscheid tussen 'wetenschappelijke' en 'maatschappelijke' waarde van onderzoek, het 'formatief' (i.t.t. 'summatief') gebruik van indicatoren en de

missie/profielgebondenheid van indicatoren. De selectie van de meest interessante indicatoren lijkt vaak vast te lopen op 'feasibility'. We willen in feite de 'impact' van het onderzoek te pakken krijgen maar indicatoren meten die impact zeer indirect (de waarschijnlijkheid dat...).

Als je vanuit impact van het praktijkgericht onderzoek redeneert en kijkt naar de indicatoren die daar in bovengenoemde ontwikkelingen naar boven komen dan is een eenvoudige matrix te maken (zie in bijlage 2). De Haas doet als input voor de discussie het voorstel om gezamenlijk een verdere uitwerking aan de matrix te geven waarbij we aansluiten bij genoemde ontwikkelingen. Een deel ervan neemt elke hogeschool mee in de onderzoeksevaluaties en krijgt zo mogelijk een landelijk uniforme definitie. Het overige deel is facultatief en aanvulbaar vanuit eigen profiel en missie. VKO beoordeelt of de hogeschool de gezamenlijke indicatoren meeneemt en voor het overige deel een consistente redentatie heeft vanuit het profiel en de missie. De landelijke monitor wordt (waar mogelijk) uitgebreid met verzameling van aan het verplichte deel gerelateerde kengetallen. Sectoren/domeinen pakken de indicatoren op voor specificatie.

Terugkoppeling uit de discussies

Hieronder presenteren we een samenvoeging van de verslaglegging van gespreksleiders en de eerste terugkoppeling die Pauline Meurs daarover plenair integraal deed. We beperken ons tot de hoofdlijnen.

Indicatoren:

- Over het algemeen wordt de gepresenteerde indicatorenmatrix als een bruikbaar kader gezien voor zowel hogeschool als branche. Het is een eenvoudige kapstop om indicatoren aan op te hangen en brengt goed het hbo-karakter van onderzoek naar voren. Voor het gebruik als positionering voor de hbo-branche moet heel selectief naar een beperkt aantal zeer onderscheidende indicatoren worden gezocht. Het lastige daarbij is rekening te houden met de diversiteit van hogescholen en domeinen. Maar een poging moet worden gewaagd. Die selectiviteit is ook belangrijk om de administratieve lasten te beperken.
- Voor de kwaliteitszorg is het belangrijk de indicatoren 'formatief' te benaderen, dus als signaalwaarden voor verdere evaluatie en eventuele bijsturing. Daarbij moet worden benadrukt dat ze niet de kwaliteit van het daadwerkelijke onderzoeksproces 'meten'. Ze komen niet in de plaats van kwaliteitscriteria voor de methodologische zorgvuldigheid waarmee het onderzoek wordt uitgevoerd. Die complexe werkelijkheid is niet in indicatoren te vangen, maar bepaalt uiteindelijk wel de kwaliteit van het onderzoek. Het is dus goed om niet blind te staren op indicatoren en de betrekkelijkheid ervan in ogenschouw te nemen, zonder ze daarmee volledig weg te relativieren.
- In de externe evaluaties (onderzoeksvisitaties) kunnen branchegebonden indicatoren een belangrijke rol vervullen. Het gaat er daarbij immers om dat het functioneren en presteren van de onderzoekseenheid door kritische buitenstaanders de maat genomen wordt. Om te voorkomen dat dit te subjectief gebeurt en/of op basis van ongepaste maatstaven zal die kritische buitenstaander een bij de eenheid passend doch landelijk of Europees vergelijkbaar referentiekader nodig hebben. Het voordeel van een visitatie is dat het oordeel zich nooit baseert op de cijfers alleen maar deze altijd wordt gevormd in de context van de eigen missie en gecombineerd met inhoudelijke criteria.

Doelen:

- De kracht van het stelstel zit hem volgens velen in de ontwikkelingsgerichtheid. Dat mag niet verloren gaan. In de ogen van de deelnemers is dit niet hetzelfde als vrijblijvendheid; juist niet. Deze aanpak geeft ruimte voor identificatie met de eigen procesgang en maakt dat betrokkenen zich eerder kwetsbaar en lerend opstellen. Het gaat om een streng doch rechtvaardig oordeel.
- Het 'accreditatieperspectief' wordt als bedreigend en controlerend ervaren. De VKO moet vooral kritisch kijken of progressie aantoonbaar is: wat heeft men gedaan met de kwaliteitsoordelen en aanbevelingen. Wat zijn de concrete maatregelen geweest voor de onderzoekseenheid en de hogeschool als instelling en wat is daarvan het effect. Daarbij moet rekening worden gehouden met de fase waarin de hogeschool verkeert.

Aansluiting:

- De last van het stelsel voor kleine hogescholen is potentieel hoger dan voor grotere hogescholen. Net als de grote hogescholen moeten de kleinere immers alles (cie's, VKO, NVAO), maar ze hebben minder formatieve ruimte. Voor zowel de hogeschool zelf als de VKO is dit een aandachtspunt.
- Van de VKO mag worden verwacht dat ze bij een kleine hogeschool in het oordeel rekening houdt met deze beperking. De hogeschool kan op haar beurt binnen de kaders de ruimte pakken om een slim aggregatieniveau te kiezen en de kwaliteitszorg eenvoudig doch doeltreffend te houden. Ook kan veel meer worden samengewerkt tussen de hogescholen.
- De inhoudelijke criteria van BKO en VKO vormen daarentegen niet het probleem voor kleinere en monosectorale hogescholen. Er zit voldoende ruimte in de kaders om deze te vertalen naar de eigenheid van hogeschool en domein/sector.

Toekomst:

- Velen vinden dat het nu eigenlijk nog te vroeg is over het gewenste vervolgstelsel te discussiëren. Een groeimodel is gewenst voor zowel hogescholen als de VKO. Alles op dit gebied is nog zo nieuw, dus laten we vooral nog even wachten. Veel hogescholen moeten nog beginnen. Gebruik de komende jaren voor verdere stroomlijning. De functie van de VKO is nu aanjagen en bewustwording. In de toekomst kan zij mogelijk meer opereren vanuit een kennisfunctie; onderscheid derhalve de kennisfunctie van de validatiefunctie.
- Niettemin zal een toezichthoudende instantie nodig blijven via een geformaliseerd systeem. Over de integratie met accreditatie zijn de meningen verdeeld. Onderwijs en onderzoek zijn twee kwaliteitspijlers maar hebben verschillende aspecten. Houdt daarom gepaste afstand tot de NVAO. Het linken met dit stelsel is wel zinvol i.v.m. administratieve lasten en efficiency bij de audits, de toetsen lijken op elkaar. Dus niet integreren, wel afstemmen. Bovendien is niet alle onderzoek van hetzelfde soort.
- Kijk de komende jaren wel over de grenzen heen, wat kunnen we leren van andere landen en bijvoorbeeld van Europese sectorale koepels. Wees terughoudend in een samensmelting met het universitaire systeem. Universiteiten hebben een andere focus. We moeten de verschillen erkennen en van daaruit nauw samenwerken.
- Naast de rol van de VKO is bovenal de eigen verantwoordelijkheid van de hogescholen zelf belangrijk voor de toekomst.

Reactie van Henk Pijlman

Pijlman vraagt een applaus voor de VKO vanwege de wijze waarop ze de validaties verricht en de bijdrage die ze levert aan de kwaliteitsverbetering van onderzoek. Hij benadrukt dat onderzoek en onderwijs niet los van elkaar gezien kan worden. Onderzoek is geen luxe maar pure noodzaak voor de kwaliteit en het niveau van het hbo. In andere landen staat dat veel minder ter discussie. Dit betekent niet dat de kwaliteitszorgstelsels daarom ook maar in elkaar moeten worden geschoven. Pijlman neemt de bevindingen van de conferentie mee in de besprekingen binnen de strategische werkgroep onderzoek. Met name de uitwerking van de indicatorenmatrix behoeft een voortvarende aanpak. En inderdaad is het nog wat te vroeg om over het stelsel wat hierop volgt te praten al kunnen we dit niet te voor ons uitschuiven.

Evaluatie van de conferentie

Met name tijdens en uit de discussies bleek een levendige belangstelling en betrokkenheid van de deelnemers. Een kwart van de deelnemers heeft het evaluatieformulier ingevuld. De conferentie krijgt gemiddeld een 7,5. Zowel de diverse bijdragen van plenaire sprekers als de discussies aan de thematafels krijgen een ruim voldoende tot goed. De combinatie met de AV wordt gewaardeerd. Over de logistieke en praktische organisatie wordt eveneens positief geoordeeld.

Als suggestie voor een volgende conferentie wordt door een aantal respondenten gewezen op het delen van goede praktijken, maar ook juist de valkuilen. De ontmoeting tussen mensen die met dezelfde vraagstukken bezig zijn wordt zeer waardevol gevonden.

Bijlage 1 Thema's en vragen voor de 10 discussietafels

I. Indicatoren voor onderzoek

Er is behoefte aan meer concrete indicatoren voor onderzoek. In de plenaire presentatie wordt een voorstel gedaan voor het gebruik van indicatoren binnen het kwaliteitszorgstelsel. Vragen voor de discussie zijn:

1. Wat vindt men in algemene zin van het voorstel?
2. Herkent men het indicatorenkader als toepasbaar binnen de eigen hogeschool?
3. Zijn de gepresenteerde indicatoren in aanzet de meest relevante?
4. Hoe zou het voorstel (qua proces) nader uitgewerkt kunnen worden?

II. Doelen van het kwaliteitszorgstelsel

De doelen van het kwaliteitszorgstelsel zijn: het borgen van kwaliteit en organisatie, het versterken van positie en imago, het verschaffen van sturingsinformatie en het afleggen van verantwoording. Voor sommigen mag het stelsel wel wat meer op positie en imago zijn gericht, voor anderen mag het 'meer tanden krijgen'. Weer anderen vrezen dat de verbeterfunctie daarmee teniet wordt gedaan. Vragen voor de discussie zijn:

1. Wordt de behoefte aan 'meer tanden' herkend?
2. Wat zouden mogelijkheden kunnen zijn om het stelsel meer tanden te geven?
3. Gaat dit ten koste van de verbeterfunctie?
4. Welke mogelijkheden zijn er om het stelsel meer aan de positie en het imago van de branche te laten bijdragen?
5. Welke mogelijkheden zijn er om het stelsel beter te benutten voor benchmarking?

III. Aansluiting van het stelsel bij verschillen tussen hogescholen

Gemiddeld genomen vinden hogescholen dat de aansluiting er voldoende tot ruim voldoende is. Het lijkt er alleen op dat men vanuit de kleinere en mono-sectorale hogescholen ervaart dat het stelsel zich teveel richt op de grotere en multi-sectorale hogescholen. Dit lijkt zich toe te spitsen op het gevoel dat de administratieve druk voor kleinere hogescholen onevenredig groot is. Het wordt niet precies duidelijk welke aspecten van het stelsel precies voor die grotere druk zouden zorgen

1. Waarin ervaren de kleinere hogescholen administratieve druk?
2. Wat zijn mogelijkheden om dit te verbeteren?
3. Waarom vinden *mono's* dat het stelsel te veel op *multi's* is gericht?
4. Wat zijn mogelijkheden om dit te verbeteren?
5. Hoe zou het stelsel meer in algemene zin kunnen aansluiten bij verschillende profielen van hogescholen?

IV. Het gewenste stelsel vanaf 2015

Over het meest wenselijke vervolgstelsel vanaf 2015 bestaat een verdeeld beeld. Nagenoeg niemand vindt dat er een *totaal ander* stelsel moet komen. Een kleine meerderheid vindt zelfs dat het huidige stelsel moet worden voortgezet. Driekwart vindt dat de VKO in het volgende stelsel een rol moet blijven vervullen. Over de wenselijkheid om het stelsel te integreren met het accreditatiestelsel bestaat grote verdeeldheid. Een gezamenlijk stelsel met de universiteiten wordt door tweederde afgewezen.

1. Zouden onderzoeksvisitaties zich moeten gaan verhouden tot het accreditatiestelsel? Zo ja, hoe?
2. Welke rol zou er in een volgend stelsel weggelegd zijn voor de VKO?
3. Is het wenselijk om nauwer aan te sluiten bij de kwaliteitszorg van universiteiten? Zo ja, hoe?
4. Hoe zou het kwaliteitszorgstelsel zich moeten verhouden tot Europa?

Bijlage 2: Mogelijke indicatorenmatrix als 'kijkkader' onderzoek hogescholen

<p><i>Categorie:</i></p> <p><i>Betekenis onderzoek voor:</i></p>	<p>Samenwerking en financiering</p>	<p>Outcome en gebruik</p>	<p>Erkenning en waardering</p>
<p>Beroepspraktijk en maatschappij</p>	<p>Financiële en personele betrokkenheid van bedrijven en organisaties</p>	<p>Nieuwe artefacten en diensten. Praktijkrelevante publicaties, presentaties, uitvoeringen, tentoonstellingen e.d. Aantoonbaar gebruik in de beroepspraktijk</p>	<p>Waardering en erkenning voor de betekenis van het onderzoek voor beroepspraktijk en maatschappij</p>
<p>Onderwijs en scholing</p>	<p>Betrokkenheid (over en weer) van docenten, studenten en promovendi, lectoren, onderzoekers</p>	<p>Het gebruik van het onderzoek voor verbetering en vernieuwing van het eigen onderwijs</p>	<p>Waardering (voor de relatie onderzoek-onderwijs) via accreditatie (NVAO), studenten, afgestudeerden en hun afnemers.</p>
<p>Kennisdomein</p>	<p>Financiële en personele betrokkenheid vanuit (andere) kennisinstellingen en intermediairs (2e geldstroom)</p>	<p>Op kennisontwikkeling gerichte publicaties en presentaties. Citaties.</p>	<p>Waardering en erkenning voor de betekenis van het onderzoek voor de kennisontwikkeling.</p>

Van elke 'cel' een paar voorbeelden als aanzet voor het gebruik van de matrix als kapstok voor indicatoren

<i>De impact van onderzoek</i>	<i>Categorie</i>	<i>Indicatoren</i>
Valorisatie via beroepspraktijk en maatschappij	Samenwerking/financiering Outcome, gebruik en impact: Erkenning/waardering:	<ul style="list-style-type: none"> ○ Betrokken bedrijven/publieke organisaties en personen ○ Financiering (3e geldstroom) ○ Nieuwe artefacten en diensten ○ Praktijkrelevante publicaties en presentaties ○ Praktijkrelevante prijzen/onderscheidingen ○ Onderzoekers in (praktijk)adviesfuncties
Valorisatie via onderwijs en scholing	Samenwerking/financiering: Outcome, gebruik en impact: Erkenning/waardering:	<ul style="list-style-type: none"> ○ Onderzoeksactieve studenten en docenten ○ Promovendi ○ Nieuwe opleidingen, trainingen en cursussen ○ Score op relevante vragen (onderzoek in onderwijs) Nationale Studenten Enquête ○ Score op relevante vragen HBO-monitor (relevante vaardigheden afgestudeerden)
Kennisontwikkeling	Samenwerking/financiering Outcome, gebruik en impact: Erkenning/waardering:	<ul style="list-style-type: none"> ○ Aantal betrokken kennisinstellingen ○ Financiering (2e geldstroom) ○ (Wetenschappelijke) publicaties en citaties ○ Prijzen/onderscheidingen